

HET GEVAL HEKSE FALSEMA

Ze zeggen dat een journalist zijn verhaal nooit mag beginnen met een gesprek met een taxichauffeur. Dit zou namelijk verzonnen kunnen zijn. Maar ik ben geen journalist, en François is wel een echte taxichauffeur.

M en ik hadden een reservering bemachtigd in een net-niet-chic restaurant. De hemel was donker, de wolken worstelden, storm in de stad. De taxi reed voor, een zwarte Kia e-Niro. Zonder die Kia e-Niro, of eigenlijk zonder de chauffeur, zou ik dit verhaal niet hebben geschreven. Ons gesprek heeft van mij geëist dat ik mijn meanderende en diffuse gedachten over dit onderwerp vormgaf. Als u hem tegenkomt: groet hem. Hij zal zich me niet meer herinneren. Maar ik herinner me hem wel.

Al na de eerste bocht vroeg deze chauffeur, een magere, grijze man met een Amsterdams accent die volgens mijn app François heette maar die uitgesproken

Frans-vibes afgaf, of we een mop wilden horen. Een mop over vrouwen. Hij had er een heleboel. Ik bedankte hem vriendelijk voor de moeite, maar liever niet vanavond. François keek beteuterd, schudde geërgerd het hoofd, stak de Haarlemmerdijk over, toeterde naar een fietser die voorrang had, en sloeg af richting het station. Om de sfeer te verlichten zei ik, met een gênant Amsterdams accent, iets over de puinhopen bij Ajax. We reden over de Prins Hendrikkade en zagen iets verderop een 30 kilometer-bordje, die snelheid was sinds kort ingevoerd uit milieuoverwegingen. Dat bord was de schuld van Hekse Falsema, zei hij. (In werkelijkheid is dit een maatregel van de gemeenteraad geweest.)

Het was de eerste keer dat hij de naam uitsprak. Eerst dacht ik hem verkeerd te hebben verstaan, maar al snel had François het over weinig anders. Hekse Falsema dit, Hekse Falsema dat, Hekse Falsema hier en Hekse Falsema daar, de hele stad ging naar de klote door dat mens. Ze was ons in de maag gesplitst, dat moesten we niet vergeten, vond hij, ja dat was het allerergste geweest, dat we niet eens op haar hadden gestemd, op slinkse wijze had ze zichzelf, via de achterkamertjes, naar het centrum van de macht geluld. O, wat miste hij Eberhard van der Laan.

M had zich losgemaakt van het gesprek en keek uit het raam, het donker in.

Ik voelde me geroepen te zeggen dat Eberhard van

der Laan ook niet direct verkozen was, en Cohen ook niet, en Patijn evenmin – Nederland kiest zijn burge-meesters niet.

Dat mocht zo zijn, antwoordde François, maar Hekse Falsema voelde zich beter dan wij, heel anders dan Eberhard, die aan het eind van de dag lekker een pilsje dronk in de kroeg. Het gemak waarmee François van de ene stelling naar de andere schakelde zodra een van zijn argumenten ontkracht was, onthulde dat zijn grieven in essentie alibi's waren: hij had een gloeiende hekel aan 'Hekse Falsema' en zou daar net zo lang 'argumenten' en 'bewijzen' bij zoeken totdat hij zichzelf had overtuigd dat zijn hekel redelijk en rationeel gegrond was. Ik kende dit fenomeen van de gesprekken die ik her en der over de politiek aanknoopte met taxichauffeurs, met mensen bij de bakker, met journalisten en schrijvers, met medepassagiers in het openbaar vervoer: de emotie is vaak leidend, ondersteunende 'redenen' komen later. (Bij mij is het vermoedelijk helaas niet anders.) Ik bleef haar Femke Halsema noemen, François hield het bij Hekse Falsema. Een echt gesprek werd het vooralsnog niet. Zijdelings keek ik naar M. Ik had de neiging haar te betrekken bij het gesprek, misschien was het zelfs een verlangen. Ik was nieuwsgierig naar wat ze hierover te zeggen had. Maar het was duidelijk dat ze er geen zin in had. Misschien was het beter zo. Het dwong me om me op François te richten, en op François alleen.

Het was me vaker opgevallen hoeveel wrevel en woede vrouwelijke politici opwekken. Vermoedelijk hangt dit samen met het feit dat de politiek een openbare arena is (net zoals bijvoorbeeld de media een openbare arena vormen), die bij uitstek draait om macht. Deze woede is zowel een internationaal als een Nederlands verschijnsel. Amnesty International heeft in een onderzoek, gericht op het VK en de VS, aangetoond dat er in 2017 meer dan een miljoen haatberichten naar vrouwelijke politici en journalisten werden gestuurd.¹ Een rapport van de Europese Unie laat soortgelijke cijfers zien.² Het aantal vrouwelijke politici dat tijdens hun carrière een vorm van geweld ervaart, ligt tussen de 80 en 95 procent.³ Ook de Europese Commissie maakt zich zorgen over het toenemende aantal haatberichten voor vrouwelijke politici. Zo wordt 90 procent van de Duitse vrouwelijke politici met agressieve en vernederende berichten belaagd, vaak zijn het er meer dan dertig per uur. De termen die de EC uitlichtte in haar verslag van online haat tegen politica's: 'hoer', 'rat', 'Satan in vrouwenkleren'.⁴ Onthoud de termen 'hoer' en 'Satan in vrouwenkleren' (oftewel heks): die zullen terugkomen.

Uitvoerig onderzoek door Rutgers University, uitgevoerd door de gerenommeerde hoogleraar Mona Lee Krook, onderstreept dat verbaal en fysiek geweld tegen vrouwen met een publieke functie de afgelopen jaren wereldwijd is toegenomen. Volgens Krook is dit

geweld niet zomaar een uiting van alledaagse vrouwenhaat, maar een apart fenomeen waar tot nog toe te weinig aandacht voor is geweest, dat in relatie staat met de wereldwijde toename van vrouwen in de politiek. In het kort: die haat en dat geweld lijken reacties op de toename van vrouwen in publieke functies.⁵ Ook het feit dat online haat inmiddels normaler wordt gevonden dan vroeger zorgt voor een verdere verbreding van het fenomeen. Het ‘mag’, dus het gebeurt.⁶ Tegelijkertijd wordt seksisme in de politiek meer dan vroeger bestreden door politici zelf, met name door vrouwen. ‘Voor #Me-Too was seksisme in de politiek onbespreekbaar voor vrouwen in de politiek,’ zegt Liza Mügge, universitair hoofddocent politicologie aan de Universiteit van Amsterdam. ‘Je had het er niet over, uit angst uitgemaakt te worden voor zeikwif of zielepiet. Nu heb je politici, zoals Sigrid Kaag en Femke Halsema, die het seksisme wat hun ten deel valt onderdeel maken van hun verhaal.’⁷ Het resultaat: meer online haat.

Zeker, ook aan mannelijke politici heeft men soms een hekel. De meest bedreigende online berichten zijn gericht tegen Geert Wilders,⁸ en iemand als Frans Timmermans wordt in veel kringen ronduit veracht. Maar die negativiteit richt zich in het geval van mannen nooit rechtstreeks op het man-zijn, zij worden simpelweg uitgescholden of incompetent genoemd. Dit voorrecht gaat over het algemeen aan vrouwelijke politici voorbij:

zij worden expliciet ‘gepakt’ op hun vrouw-zijn. (Een uitzondering was Donald Trump, die in de aanloop van zijn presidentschap in 2016 vooral in linkse kringen belachelijk werd gemaakt vanwege zijn kleine handen, die zouden onthullen dat hij ook een kleine penis had. Hij ging hiertegen in door, ten overstaan van duizenden aanhangers, te pochen dat er in dat opzicht ‘geen enkel probleem’ was.) ‘Alle politici die te maken hebben met controversiële dossiers, zoals corona of stikstof, kunnen weerstand verwachten,’ vat Mügge samen. ‘Maar bij vrouwen komt daarbovenop dat ze ook weerstand ondervinden van het feit dat ze vrouw zijn. Er zijn vaak meer bedreigingen, en in een andere vorm. Seksistisch en op de persoon.’⁹

In Nederland heeft *De Groene Amsterdammer* (Coen van de Ven en Karlijn Saris) zich gewaagd aan een kwantitatieve benadering van dit probleem, dat vrouwelijke politici al veel langer ervaren en benoemen, maar hun ervaringen werden lang afgedaan als subjectief en particulier.¹⁰ Uit dat onderzoek uit 2022, bekroond met een Tegel, blijkt dat 10 procent van alle tweets gericht aan vrouwen op kieslijsten – het waren in totaal 339.932 tweets in 2020-2021 – haatdragend of bedreigend genoemd kan worden, al schatten Saris en Van de Ven het werkelijke aantal berichten nog hoger in, omdat ze vrij strenge vormeisen hanteerden voor wat ze als bedreigend dan wel haatdragend zagen.¹¹ De meeste haatbe-

richten tegen vrouwelijke politici concentreren zich, nog meer dan op religie of etniciteit, op gender (dus specifiek op het vrouw-zijn), concludeerden zij.

De meeste online haat lijkt afkomstig van mannelijke gebruikers, blijkt uit onderzoek, al moet daarin verrekend worden dat YouTube, Twitter/X en de meeste chatforums überhaupt overwegend mannelijke domeinen zijn.¹² Coen van de Ven, een van de weinigen die haat tegen politica's cijfermatig heeft onderzocht, bevestigt dit beeld als het om Nederland gaat.¹³ Maar het is een breder probleem. Socioloog Abram de Swaan spreekt van een 'boze online onderwereld' (bevolkt door tienduizenden of honderdduizenden mannen – nauwkeurige cijfers zijn moeilijk te vinden) die zich wereldwijd steeds verder vertakt, en waarvan de wortels steeds dichterbij tot het straatoppervlak reiken.¹⁴ Natuurlijk zijn er ook vrouwen die online haat spuien, maar zij lijken in de minderheid te zijn, en ook als je die gevallen nauwkeuriger bekijkt, lijken hun taaluitingen vooral bedoeld om mee te doen met de mannen; die vrouwen beantwoorden aan een dwingende dynamiek die afkomstig lijkt van mannen, en die hoe dan ook patriarchaal van aard is. Wat ik bedoel met 'patriarchaal' zal ik later uitleggen.

Hoe reëel is deze online haat in het dagelijkse leven, hoe zwaarwegend?

In columns en cafégesprekken wordt er soms enigszins schouderophalend over gedaan, alsof het gaat om

virtueel stoom afblazen, onschuldige digitale kroegpraat. Maar afgezien van dat deze kroegpraat openbaar is, en vaak seksistisch en agressief van toon, raakt hij de werkelijkheid. Online haat staat niet los van bedreigingen of bedreigende situaties waar politica's mee te maken krijgen; denk aan Sigrid Kaag die ineens een figuur met een fakkel voor haar huis zag staan, omdat haar privéadres rondging op internet.

Deze haat (online en offline) leidt tot meer problemen. Ten eerste durven politici zich minder uit te spreken over netelige onderwerpen die op veel haat kunnen rekenen: lhbti-rechten, seksisme, racisme, maar ook het klimaat. Er is dus sprake van zelfcensuur.¹⁵ Minstens even problematisch zijn mogelijke rechtstatelijke gevolgen in de toekomst: dat steeds minder vrouwen politicus willen worden, waardoor het basisideaal van gelijke vertegenwoordiging mogelijk in het geding komt. 'Als we niet oppassen, stagneert het aantal vrouwen in de politiek of neemt het zelfs af,' waarschuwde Mügge in 2023.¹⁶ Onderzoek door Stem op een Vrouw, het emancipatoire politieke initiatief van activist Devika Partiman, bevestigt het beeld dat vrouwen met politieke aspiraties afgeschrikt worden door online haat.¹⁷

Het basisideaal van gelijke vertegenwoordiging vormt, sinds de invoering van het algemeen kiesrecht in 1917 en het actief kiesrecht van vrouwen in 1919, een van de hoekstenen van onze democratie; alle volwassenen

met een geldig paspoort hebben een stem. (In 1918 werd Suze Groeneweg namens de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij de eerste vrouw die zitting nam in de Tweede Kamer; en dat terwijl zij zelf dus nog geen stemrecht had...) Sommige groepen zullen vermoedelijk altijd beter vertegenwoordigd worden dan andere, alleen al doordat hoger opgeleiden in groteren getale naar de stembus gaan dan lager opgeleiden en omdat rijken meer middelen hebben om hun belangen te verdedigen dan armen, maar het ideaal blijft dat van evenredige en eerlijke vertegenwoordiging. Nu kun je natuurlijk beweren, zoals vaak is gedaan, dat mannen de belangen van vrouwen even goed kunnen behartigen als vrouwen zelf. In theorie zou dat kunnen, maar de praktijk wijst iets anders uit. In haar boek *Breakthrough: The Making of America's First Woman President* behandelt historicus Nancy Cohen de tientallen internationale onderzoeken die hierover gaan en haar conclusie is helder: hoe meer vrouwen aan de macht, hoe groter de kans op wetten en maatregelen die in hun voordeel werken (en gelijkheid bevorderen).

De politiek-maatschappelijke koers van de twintigste eeuw, het hoogtepunt in wat De Swaan 'het tijdperk van de emancipatie' heeft genoemd, de eeuw die schrijfster Suzanne Jansen 'de eeuw van de vrouw' heeft gedoopt, is zonder meer egalitair geweest: een gelijkere vertegenwoordiging, ook voor voorheen politiek achtergestelde groepen, zoals vrouwen. Maar dat wil

niet zeggen dat de politiek een gemakkelijke arena voor vrouwen is gebleken.

Grofweg kun je drie historische fasen onderscheiden waarin vrouwen de Nederlandse politiek betraden, en in elk van die fasen heeft gender een andere rol gespeeld.¹⁸

Om te beginnen de jaren zeventig, een tijdperk waarin ook een progressieve krant als *de Volkskrant* nog doodleuk stelde dat ‘het ministerschap niks voor vrouwen is’, zoals in 1974 gebeurde; de gebeten hond was PvdA’er Irene Vorrink, vanaf 1973 minister voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne en de enige vrouw in het kabinet-Den Uyl. Vóór Vorrink hadden slechts twee vrouwen de positie van minister bekleed: Marga Klompé en Jo Schouwenaar-Franssen.¹⁹

Eind jaren zeventig, toen er voor het eerst wat grotere aantallen vrouwen het Binnenhof bereikten, waren gender-gerelateerde zaken voor hen nog geen politieke prioriteit. De beste illustratie hiervan is Neelie Kroes (1941) die in een interview uit 1979 verklaarde: ‘Feministen die de samenleving willen veranderen zodat ze meer kansen krijgen... wat een onzin. Je hebt zelf alle mogelijkheden om uit te maken hoe je wilt leven.’²⁰ Overigens verlegde Kroes later in haar carrière haar koers; toen Mark Rutte in 2010 zijn eerste kabinet formeerde, pleitte ze zelfs voor een vrouwenquotum.

In de jaren tachtig eiste een nieuwe generatie vrou-

wen de aandacht op, politici die juist een uitgesproken vrouwenagenda nastreefden. Exponenten van deze generatie: Jeltje van Nieuwenhoven (1943), Annemarie Jorritsma (1950) maar ook de wat oudere Hedy d'Ancona (1937), die in 1981 voor het eerst deel uitmaakte van een kabinet, als staatssecretaris van Emancipatiezaken, met als expliciet doel het vooruithelpen van de vrouwenzaak. In de jaren tachtig werd er door de verschillende kabinetten tientallen miljoenen guldens besteed aan emancipatiebeleid, wat evenwel door feministen werd ervaren als 'druppel op een gloeiende plaat' aldus D'Ancona in 2024.²¹ In 1981 werd, naar een idee van feministe Joke Smit, het Kamerbreed Vrouwenoverleg (KVO) opgericht; een informeel samenwerkingsverband tussen vrouwen in de politiek die, ongeacht hun politieke kleur, bijeenkwamen om te spreken over hoe feministische idealen in politieke zin te verwezenlijken. Ongelijkheid tussen man en vrouw verloor in deze periode (al dan niet dankzij het Kamerbreed Vrouwenoverleg) grotendeels haar wettelijke basis: in 1994 werd de Wet Gelijke Behandeling aangenomen.

In de jaren negentig verslaptte de feministische esprit onder met name nieuwe politica's; vrouwen die in dit tijdsgewricht de politiek betraden waren niet bijzonder gepreoccupeerd met feministische doelen. (Wat natuurlijk niet betekende dat de vrouwenbeweging zelf stilviel.) Hun voorgangers hadden al veel werk verzet, en

er was in die tijd sprake van een algemene ideologische verstillings onder de partijen. Nieuwe vrouwelijke politici leken zich minder persoonlijk betrokken te voelen met de vrouwenzaak. Het Kamerbreed Vrouwenoverleg verloor aan vuur. Het werd in 1995 opgeheven, deels door een gebrek aan belangstelling, deels door de angst van vrouwelijke politici om niet serieus genomen te worden als zij deel zouden uitmaken van het KVO.²²

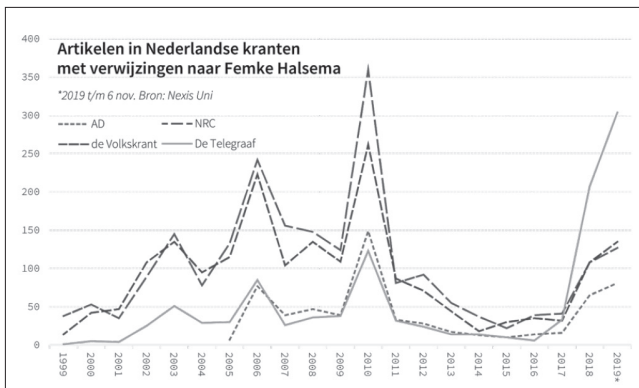
Een van de voornaamste voorvrouwen van deze nieuwe generatie was Femke Halsema (1966). In een open brief in *de Volkskrant* in 1995 riep Halsema, destijds verbonden aan het wetenschappelijk bureau van de PvdA, vrouwen op om zich niet langer op te stellen als een slachtoffer en het streven naar macht te omarmen: 'Als voor vrouwen macht vies blijft en hard werken vervelend, dan hebben ze misschien het grootste gelijk van de wereld, maar moeten ze wel accepteren dat ze geen deel hebben aan het politieke en publieke debat.'²³ Daarnaast vond ze dat onderwerpen als ouderschapsverlof en kinderopvang niet langer 'gemonopoliseerd' moesten worden door vrouwen, omdat dit de effectiviteit van de pogingen volgens haar eerder schaadde dan goeddeed. In veel opzichten leek feministisch activisme iets van vroeger; vrouwen kregen maatschappelijk gezien meer kansen dan ooit, in de politiek waren veel vrouwen te vinden, en het was bovendien de mode om je eerder op je eigen individuele merites te laten voor-

staan dan om je te presenteren als deel van een collectief.

Dit betekent niet dat vrouw-zijn geen rol speelde. Toen Halsema in 1998 de Tweede Kamer betrad, was het een soort Herensociëteit, blikte ze in een gesprek in 2024 terug. ‘De mannen keken er vreemd van op, ineens al die vrouwelijke politici.’ CDA’er Hans Hillen gaf destijds een roemrucht interview over de toename van vrouwelijke politici. Hij zei dat men niet wist wat ze aan moesten met al die ‘pitstoppoezen in de politiek’, verwijzend naar de vaak schaars geklede, heupwiegende vrouwen die tijdens Formule 1-races naast de pitstop-monteurs staan die de racewagen in orde maken (*en het echte werk doen*). Met andere woorden: de vrouwelijke politici werden gezien als erotische ornamenten.²⁴ Maar dat was de werkelijkheid van binnenuit, in de politieke arena. Van buiten was er geen vuiltje aan de lucht. In 2003 stelde CDA-minister van Sociale Zaken Aart Jan de Geus nog onomwonden dat de emancipatie van (witte) vrouwen voltooid was. Niet alleen is het me een raadsel hoe emancipatie ooit ‘voltooid’ kan zijn, ook is het van een absurditeit die je alleen in geschiedboeken aantreft; dat een christendemocraat met de naam Aart Jan dit voor vrouwen heeft bepaald.

Hoewel Femke Halsema geen landelijke politica meer is, is ze vaak het mikpunt van haat. (Ze is ook bij velen

geliefd, maar dit boek gaat niet over liefde.) Zowel in Amsterdam als daarbuiten kan ze op giftige – en vaak seksueel getinte – kritiek rekenen. Het gaat hier niet om zomaar wat mopperige Amsterdammers, zo leert elke digitale zoektocht, op Twitter/X, op Facebook, op GeenStijl. Toen ik aan Google vroeg wanneer Halsema burgemeester werd, typte ik in: ‘wanneer werd Femke Halsema...’ Het eerste voorstel dat Google deed was bizar genoeg niet ‘burgemeester’, maar ‘vermoord’. Ook een nadere inspectie van de frequentie waarmee de rechts-georiënteerde *Telegraaf* over Halsema heeft geschreven (vrijwel altijd negatief) wijst op een naargeestige bredere tendens. Met name haar aanstelling als burgemeester in 2018 heeft het aantal *Telegraaf*-artikelen waarin naar haar wordt verwezen, doen exploderen (zie afbeelding).



Aantal artikelen die verwijzen naar Femke Halsema; uit *De Groene Amsterdammer*, 13-11-2019.